

JOHANNA HURTIG

Väärä vai tärkeä

Uskonnollinen yhteisöllisyys näkökulmana väkivaltaan

Läheissuhteissa tapahtuva väkivalta mielletään ilmiönä laadultaan yksityiseksi ja sitä tarkastellaan yksilötasolla. Tapahtumat jäsentyvät yksilötoimijoiden mukaan tekijä–uhri–sivullinen-kategorioihin. Teoreettiset selitysmallit ovat tukeneet yksilötason hahmotusta. Yksilön merkitystä väkivallan tarkastelussa ei voida kiistää. Väkivalta tapahtuu yksilöiden toimintana ja koetaan yksilöllisesti.

Sosiokulttuuristen tekijöiden merkitys väkivaltaan on myös laajasti tiedostettua. Ympäristö voi kannatella riistäviä rakenteita, arvoja ja asenteita, olla itsessään väkivaltainen tai tuottaa ja lisätä sellaisen riskiä. Tuoreessa väkivaltatutkimuksessa kontekstin merkitys on korostunut ja kiinnostus sitä kohtaan on kasvamassa.¹ Uskonnollisiin yhteisöihin sijoittuvat seksuaaliset hyväksikäyttötapaukset ovat vahvistaneet lähestymistavan oikeutusta.² Tutkiessani vanhoillislestadiolaisessa herätysliikkeessä kasvaneiden lapsuuteen sijoittuvia väkivaltakokemuksia³ sijoitin kontekstin taustalta keskiöön. Näkökulmavalintani sisälsi oletuksen, että uskoa ja uskonnollista yhteisöllisyyttä on perusteltua katsoa osana väkivaltakokemuksia ja niiden ratkaisua.

Yhteisötasolle sijoittuvan tutkimukseni keskiössä on ymmärrys siitä, että yksilöllisten kokemusten kohtaaminen on uskonnollisessa yhteisössä yhteisödynaaminen prosessi, jota värittävät teologiset tulkinnat, kulttuuriset traditiot sekä paikallisesti ja tilannekohtaisesti rakentuvat moraaliset neuvotteletut. Ne muovaavat sitä, miten koettuja vääryyksiä hahmotetaan, otetaan puheeksi ja ratkaistaan. Yhteiskuntatieteilijänä ja sosiaalityön tutkijana en ollut kiinnostunut uskonopillisista erityispiirteistä tai uskontososiologisista yhteisöjen välisistä vertailuista. Usko ja yhteisöllisyys edustivat tutkimuksessani ajattelua, tunteita ja toimintaa muovaavaa merkitysverkostoa.

En valinnut vanhoillislestadiolaista yhteisöä kontekstiksi sen vuoksi, että ajattelin sen jäsenten olevan muita alttiimpia riistämään yksilöä. Tiivis yhteisöllisyys ja yhteisön keskeinen merkitys uskonkäsitäytöksessä⁴ perustelivat yhteisöllisen kiinnostuksen. Oli syytä odottaa, että liike, jonka jäsenyys vaikuttaa elämään monin tavoin, on läsnä myös väkivaltakokemuksissa. Yhteisöllistä kiinnostusta tukivat suunnitteluvaiheessa kuulemani kertomuk-

set. Yhteisö ja usko toistuivat tapahtumakulkuja yhdistävinä ja selittävinä ulottuvuuksina.

Saamieni yhteydenottojen perusteella yhteisöllisen todellisuuden valottamista kaivataan muissakin uskonnollisissa yhteisöissä. Valintani keskittyä vanhoillislestadiolaiseen yhteisöön perustui liikkeen yhteisölliseen luonteeseen, suureen kokoon, saamieni yhteydenottojen määrään, liikkeen kulttuuriseen merkittävyyteen⁵ sekä tuttuuteen. Olen aineistoni kertojien tavoin syntynyt yhteisöön kuuluvaan perheeseen, sosiaalistunut sen ajatteluun ja toimintaan.⁶ Yhteisötuntemus helpotti tutkimukseni suunnittelua, aineiston saamista sekä yhteisön erityispiirteiden tavoittamista.

YLÄMÄKEÄ JA VASTATUULTA

Tarkastelen tekstissäni kontekstuaalisen näkökulman haastavuutta ja antia. Miten näkökulma auttoi ymmärtämään opetuksen, rakenteiden ja käytäntöjen keskinäisiä yhteyksiä tai yhteyttä väkivallan ilmenemiseen tai kohtaamiseen? Tehtäväni valottaa myös sitä, millaiset tekijät voivat purkaa tai estää uskonnollisuuden ja yhteisöllisyyden suojaan tuovien tekijöiden vaikutusta.⁷ Kyseessä on laaja ja moniulotteinen asiakokonaisuus. Avaan tässä tekstissä joitakin vähemmän esillä olleita ulottuvuuksia. Tarkastelen neljää vanhoillislestadiolaisen opetuksen ja kulttuuriin liittyvää odotusta tai ominaispiirrettä. Ne ovat armahtava rakkaus, tyytyminen, vaikeneminen ja oma liha. Hyödynnän tarkastelussa liikkeen edustajien erilaisia puheenvuoroja sekä pieniä otoksia aineistoni haastatteluista. Keskustelen tekstissä lähinnä yhteiskuntatieteellisten tutkimusten kanssa. Erityisen tärkeitä ovat tutkimukset, joissa käsitteitä ja näkökulmia hyödynnetään uskoon tai muihin ideologioihin perustuvien yhteisöjen tarkasteluun.⁸

Kuulin tutkimukseni kuluessa 178 uhrin tai heidän läheistensä kertomusta.⁹ Niistä valtaosa liittyi seksuaaliseen väkivaltaan. Tässä tekstissä kiinnostus kohdistuu yhteisöön väkivallan ympärillä, ei tekojen luonteeseen sinänsä. Lapsen kohdistuva seksuaalinen väkivalta on yhteisöllisesti erityinen ilmiö siksi, että se on vaiettu ja yksityisin.¹⁰ Ilmiö on myös jyrkimmin tuomittava väkivallan muoto. Se herättää voimakkaita tunteita ja jopa moraalis-

ta paniikkia, koska lapsuuden ja seksuaalisuuden yhdistäminen rikkoo lapsuuteen liitettävää kulttuurista viattomuutta. Tekojen sijoittuminen uskonnolliseen yhteisöön voimistaa reaktioita. Niiltä odotetaan moraalista puhutun ja eletyn välistä yhdenmukaisuutta.

Tutkimusaiheeni herätti julkista keskustelua jo tutkimuksen käynnistymisvaiheessa. Tiedot uhrimääristä ja yhteisön mainitseminen niiden yhteydessä synnyttivät liikkeen sisällä myös jatkokysymyksiä. Yhtenä keskeisenä toistui kysymys yhteisönäkökulman oikeutuksesta. Yhteisön reaktiot lientyivät vuosien kuluessa torjunnasta näkökulman merkityksen myöntämiseen.¹¹ Keskustelun alkuvaiheessa yhteisönäkökulma todettiin toistuvasti perusteettomaksi ja leimaavaksi. Näkemyksiä ilmaistiin johdon medialausunnoissa, omissa julkaisuissa ja saarnoissa sekä saamissani yksittäisten jäsenten yhteydenotoissa.¹² Niistä heijastuu yhteisön kieli, sosiaalisesti muovautuvat merkitykset ja tunnetilat.¹³ Seksuaalisen hyväksikäytön tapaukset

1 Hentilä 2010; Keenan 2012; Emerson-Dobash & Dobash 2013; Kekkonen 2013.

2 Keenan 2012; Gilligan 2014; Mackay 2014; Terry 2014.

3 Hurtig 2012a; 2012b; 2013.

4 Saarnoissa näkemys voi esiintyä esimerkiksi seuraavasti: Jolla ei ole seurakuntaa äitini maan päällä, sillä ei ole Jumalaa isänä taivaassa. Seurakuntayhteys merkitsee tiivistä, tunnistettua ja elävää yhteyttä toisiin uskovaisiin ja paikalliseen seurakuntaan, liikkeen kielellä ”kotisiioniin”. Usko ei ole oikeaa ilman tätä yhteyttä.

5 Esim. Linjakumpu 2012; Nykänen 2012; Talonen 2012.

6 Koin liikkeen opetuksessa ja käytännöissä epäkohtia, mutta uskoin pitkään keskustelun mahdollisuuteen. Tutkimusprosessi tiivisti ja lisäsi epäkohtien painoarvoa. Liikkeen kannalta epäedullisten tietojen ja näkemysten esittäminen julkisuudessa vaikeutti asemaani yhteisössä. Koin irtaantumisen sekä liikkeen että itseni kannalta selkeämmäksi. Arvostan monia liikkeeseen liittyviä piirteitä ja elän edelleen sosiaalisesti lähellä sitä. Vanhoillislestadiolaisuus merkitsee itselle myös arvokasta hengellistä perintöä.

7 Pessi & Seppänen 2011; Räsänen 2011.

8 Esim. Keenan 2012; Linjakumpu 2012; Nykänen 2012; Arendt 2013.

9 Hurtig 2013, 61–69.

10 Esim. Laitinen 2004; 2012a; 2012b.

11 Juntunen 2014.

12 Hurtig 2013, 110–122.

13 Nokela 2013.

nähtiin ”yksittäisten veljien lankeemuksina”,¹⁴ aiheeseen tarttuminen ”armon merestä onkimisena”¹⁵ ja teeman julkinen käsittely ”arkin tervaamisena” ja ”evankeliumin työtä vaikeuttavana”.

Omien tulkintamallien aktivoituminen osoitti, että tiedon uudelleen määrittely oli todellisuuden kohtaamista tärkeämpää. Jäsenten ja johdon oma aiheeseen ja tilanteeseen liittyvä järkytys vei ohittamaan uhrien kokemukset sekä yhteisön opetuksen, rakenteisiin ja toimintamalleihin liittyvän tarkastelun. Järkytystä aiheutti yhteisöön kohdistuva kielteinen huomio, mutta ehkä myös se, että anteeksiantamus ei ollut riittänyt uhrien eheytymiseen eikä tekijöiden muuttumiseen.

Anteeksiantamuksen ja hengellisen vallan vääristynyt käyttö oli polkenut lapsen ja aikuisen uhrin oikeuksia, loukannut heidän uskoaan ja oikeustajuun. Samalla yhteisön ja väkivaltaa harjoittavien elämä oli saattanut jatkua näennäisesti ennallaan. Yhteisöön oli vaiettujen ja vaiennettujen kokemusten myötä muodostunut laajeneva ja syvenevä, näkymätön haava. Yhteisönäkökulma teki haavasta näkyvän, mutta vie ehkä myös sen hoitamiseen.

ARMAHTAVA RAKKAUS

Vanhoillislestadiolaisen herätysliikkeen johdon mukaan lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on synti ja rikos. Yhteisönäkökulma vie kysymään: Mitä synti ja rikos -tulkintakombinaatio tuottaa konkreettisiin tilanteisiin? Millaisia seurauksia sillä on osapuolten uskoon tai asemaan yhteisössä? Miten se muovaa osapuolten oikeuksien ja vastuiden rakentamista?

Aineistoni kertomukset erosivat toisistaan juonen, vaiheiden ja sävyn osalta, mutta ristiriita yhteisön virallisen puheen ja koetun todellisuuden välillä toistui. Tekijän sijaan uhrin asema ja usko kyseenalaistui. Uhrin kokivat jääneensä usein asian esiintultua yksin. Heidän halunsa tuottaa tietoa tutkimusta varten sekä kokemusten katsominen yhteisön kautta järkyttivät yhteisörauhaa. Tekijän ymmärtäminen oli usein uhrin kuuntelemista turvallisempaa. Monien uhrien kohdalla väkivallan ilmitulon seuraukset olivat kokemuksina väkivaltaa vaikeampia ja saattoivat johtaa syvälliseen kriisiin, joka vei arvioimaan uudelleen yhteisölle kuuluaista

uskonkäsitystä, yhteisövälikästä jumalasuuhdetta sekä omaa osallisuutta yhteisön arjessa ja toiminnoissa. Kertomuksia yhdistävät piirteet on mahdollista lukea yhteisönäkökulman merkitystä puoltavina. Yhteisö oli vahvasti läsnä moraalisen ohjauksen rakentumisessa.

Synti ja rikos -tulkinnat ilmenivät kertomuksissa vaiheina, eivät samanaikaisina määreinä. Synti-tulkinta oli johtanut läheiset ja yhteisön jäsenet samastumaan tekijään. Tekijät nähtiin armoa korostavien syntisilmälasiensa läpi: erehtyvänä, anteeksiantamukseen oikeutettuna, sitä kaipaavana ja siitä parantavaa voimaa saavana. Tekijään samastuttiin, koska hänet nähtiin itsen kaltaisena. Yhteisön ihmiset olivat katsoneet tekijää armo-oikeuden läpi silloinkin, kun tekijä ei osoittanut synnintekijän ominaisuuksia anteeksipyyttämisen tilanteessa, ei ilmaissut katumusta, oma-aloitteisuutta, hyvittämisen tai tekojensa seurausten kohtaamisen halua. Yhteisölle riittää, jos tekijä suostuu ottamaan vastaan evankeliumin, syntien anteeksiantamuksen.

Yhteisötasolla tällainen toimintakulttuuri kätkee, neutralisoi ja arkipäiväistää väkivaltaa, tekee siihen reagoimisesta sumeaa sekä vaikeuttaa uhrin eheytymistä. Vanhoillislestadiolainen opetus anteeksiantamuksesta muistuttaa, että anteeksiantamuksessa synnit upotetaan armon mereen. Tapahtuneesta puhuminen rikkoo idean. Traumatisoituneen ihmisen on tärkeä voida uudelleen ja uudelleen purkaa kokemustaan. Erilaiset tilanteet nostavat esiin trauman käsittelytarpeen. Vaikenemisen odotuksessa on riski, että uhrista tulee syyllinen, mikäli hän tekijän anteeksisaamisen jälkeen edelleen kertoo kärsivänsä kokemustensa seurauksista tai odottavansa tekijältä myös muunlaista vastuunottoa. Koska rikos ja synti -tulkinnat ovat ontologisesti erilaisia, ajatus tekojen kohtaamisesta ja vastuusta siirtyy yhteisön ulkopuolelle. Tilanne on viimevuosina muuttunut, kun yhteisö on lähtenyt kehittämään puuttumisen malleja sekä kokemuksiin ja etenemiseen liittyvää osaamista. Toimet jäävät kuitenkin pinnallisiksi, jos opetusta ja sen sovelluksia ei pysähdyt katsomaan.

TYTYTYMINEN

Opetuksessa on myös muita yhteisöllisiä piirteitä, jotka voivat tuottaa sumeutta väkivaltaan reagoi-

misessä Jäseniä muistutetaan toistuvasti eri yhteyksissä ”tyytymisen tärkeydestä”. Tyytyväisyys nähdään myös yleisemmin kristillisenä hyveenä, ahneuden vastakohtana tai kokonaisvaltaisempana elämänasenteena. Se merkitsee valmiutta asennoitua omaan, ehkä vaikeaan, elämäntilanteeseen valoisan luottavaisesti.

Tyytymisen odotus voidaan ulottaa kattamaan monet elämän alueet ja tapahtumat. Oikeuksiaan valvova ihminen tai rakenteellisille epäkohdille herkkä voi tällöin määrityä tyytymättömäksi. Haastatteluissa keskustelimme liikkeen opetuksesta ja kulttuurista osana omaa todellisuutta. Seuraavissa aineisto-otteissa tyytymisen odotus näyttää tuottavan rakenteellista sokeutta.

Hanna: Tiedotuskurssilla XX [liikkeen johtoon kuuluva puhuja] sanoi – siis todella napakasti, että: ”uskovainen nainen ei voi olla feministi?” (haastattelu kesä 2011)

Odotus kuuliaisuudesta kietoutuu tyytymisen kanssa yhteen. Feminismin määritelmää voidaan käyttää eri tavoin ja sisällyttää siihen erilaisia asioita. Kertoja ymmärsi feminismin tuomitsemisen esimerkkinä hengellisyyteen verhotusta vallankäytöstä. Naisen elämän ehtoja ei tule katsoa mahdollisuuksien tasaa, vaan Jumalan luonnollisen säätämysten näkökulmasta. Suurperheäitiys, naisen yhteisöaseman ja ulkonäköön puuttumisen rajoitukset määrittävät tyytymisen sisään. Seuraava ote tarkentaa ja jatkaa sitä, mikä on uskavaiselle sopimatonta.

NN: Kun joudutaan uskonelämässä reunoille, puheeseen tulee kaksi sanaa: valta ja tasa-arvo. (Alustus K:n ry:llä 2009, tutkimuspäiväkirja)

Vakiintuneita ajattelumalleja tai valta-asemia kyseenalaistava tarkastelutapa väriytyy uskalle vaaralliseksi, omaan osaan ja valtaapitäviin tyytyminen puolestaan kertoo uskosta ja suojaa sitä. Tällaiset korostukset eivät ole vanhoillislestadiolaisen opetuksen keskeistä sisältöä. Ne eivät kerro, miten ihminen pelastuu.¹⁴ Feminismi- ja vallankäytön tarkastelu -varoitukset voidaan kuitenkin nähdä pelastusmahdollisuuden uhkana. Valtakritiikin ja feminismin demonisointi häiritsee eettistä navi-

gointia sekä riistoon ja sortoon puuttumista. Tyytymiseen ohjaaminen rajaa katsetta ja toimijuutta. Siksi korostunut tyytymiseen ohjaaminen voi olla vääristyneen vallankäytön oire ja riski.

Jos joku jää kiinni vajavaisiin teksteihimme, emme mene naapurin luo sitä puimaan, vaan otamme asianosaiseen yhteyttä. Jos lähdetään kierrättämään haastattelun lausuntoja, se on pois pantava synti. (puheenjohtaja Olavi Voitonon, avauspuheenvuoro, Liperin suviseuroissa 2010)

Näkemyksarvostelun synnistä heijastaa hengellisen vallankäytön totaalisuutta. Vahvojen virheet tulee ohittaa tai selittää parhain päin. Rajattu puhumisen tila kapeuttaa yksilön suhdetta yhteisön tapahtumiin sekä mahdollisuutta puolustaa omia oikeuksia ja sanomisen vapautta. Väkivaltaan puuttuminen sen sijaan edellyttää niitä.

Epäkohtien tunnistaminen kuuluu liikkeessä perinteisesti niille, joilla on valta-asema. Johtokunta ja puhujat aistivat ja käsittelevät ”ajankohdaisia huolen aiheita” ja niihin reagoimista. Silloin voidaan päätyä pehmeään ohjaamiseen esimerkiksi kirjoituksin tai alustusaiheiden valinnalla. Väkivaltailmiön esiintuonti herätti epäilyksen, että vastuunkantajat olivat olleet haluttomia ottamaan väkivaltaa yhteisölliseen tarkasteluun. Yhteisötason tulkinta oli mahdollinen muiden huolien yhteydessä, miksi se ei ollut sitä tässä? Oma oletukseni on, että väkivaltailmiö eroaa monista muista, koska se nostaa esiin ihmisten välisen epätasa-arvon, vahvojen erehtymisen sekä rakenteellisten ja sosiaalisten ongelmien välisen yhteyden.

Arvioiva katse, mahdollisuuksien tasa-arvon odotus ja vallankäytön tarkastelu ilmenevät aineistossani yhtä aikaa johtajien henkilökohtaisina ja osittain poikkeuksellisin kannanottoina sekä yhteisön hengellisiä tulkintaresursseja hyödyntävinä ja niiden sisään sopivina. Feminismin ja vallasta puhumisen tuomitseminen asettavat yhteisölliset

14 Leppänen 2011.

15 Heikkilä 2011.

16 Esim. Karhumaa 2012; Lampinen 2012.

vastuunkantajat jumalallisen esivallan asemaan. Uskovaisen odotetaan tyytyvän ja olevan sille kuuliainen silloinkin, kun oma etu tai omatunto sanoisi toisin. Tilanne muistuttaa väkivallan uhrin tilannetta suhteessa tekijään.

VAIKENEMINEN

Vaikeneminen sijoittuu uskonnollisen yhteisöllisyyden kulttuurisena odotuksena lähelle tyytymistä. Tarkastelen sitä erillisenä, koska vanhoillislestadiolaisen herätysliikkeen keskustelukulttuurista on viime vuosina toistuvasti puhuttu eri yhteyksissä.¹⁷ Liikkeen sisällä omissa julkaisuissa ja puheissa toistuu ajatus vapaasta ja avoimesta keskustelukulttuurista. Yksimielisyyden odotus tuottaa valmiuden luopua omista näkemyksistä, jos ne ovat ristiriidassa muiden eli seurakunnan kanssa. Sovittautuminen yhteiseen ajatteluun on yhteisön opetuksessa uskon vaikutusta, kuuliaisuutta ja Pyhän Hengen yhteyttä.

Toinen tapa katsoa yhteisöllisesti ohjautuvaa keskustelukulttuuria on nähdä se pelon sävyttämänä. Yksilö ei voi ilmaista omia näkemyksiään tai kysymyksiään, koska tulkinnat eivät ole avoimia, vaan valmiita. Salatun näkyviin tuominen nähdään hämmennyksen aiheuttamisena, koska illuusio yhdenmukaisuudesta murtuu. Viime vuosina liike on kohdannut monia vaikeita teemoja. Liikkeeseen kuuluvien naisten pappeus aktivoi kysymyksen naisten asemasta, pappeudesta suhteessa liikkeeseen ja liikkeen suhteesta kirkkoon. Myös liikkeen näkemys ehkäisystä syntinä on saanut julkista huomiota.

Päivämiehen blogikirjoituksessa kirjoittaja pohiti uutisointia omaa yhteisökuvaansa mutta myös epäkohtien käsittelyn eettisiä perusteluita vasten. Näitä kahta olisi hyvä tarkastella erikseen, mutta tartun tässä vain sitaatissa olevaan salassapito-odotukseen, koska kohtasin sen myös itse usein tutkimukseni kuluessa.¹⁸

Ihan kaikkea ei kuitenkaan voi julkisesti sanoa. Joihinkin tehtäviin liittyvän vaitiolovelvollisuuden, – salassapitopäätösten – lisäksi tietojen julkaisemista rajoittaa yksilönsuoja – Otsikoita, joissa viitataan lestadiolaisuuteen, esiintyy mediassa. Se, kuinka asiaankuuluvaa tämä viittaaminen on, vaihtelee – Kaikilla yksittäisten ihmisten

epäonnistumisilla tai rikkeillä ei ole laajaa yhteiskunnallista merkitystä.¹⁹

Yksittäisen ihmisen epäonnistuminen torjuu keskustelun yhteisön osuudesta. Kulttuurisen kontekstin tarkastelu on tällöin myös eettisesti arveluttavaa. Paikallisella ja yksilöllisellä tasolla hiljaisuuteen ohjaaminen voi merkitä väkivallasta kertovalle uhrille yhteisöllistä syrjäytymisen prosessia.

Meiltähän loppui niin kuin (yhteisössä) ihmissuhteet. Mä menin sitten sinne puhujalle, kun musta tuntuu niin hirveältä se oikeudentajun menetys. Halusin kysyä, että voiko uhri olla uskovainen. (haastattelu kevät 2011)

Väkivaltakokemuksesta kertominen saattoi merkitä sosiaalista ja hengellistä riskiä. Asema yhteisössä on olennaista sille, pidetäänkö sinua uskovaisena. Monien uhrien asema muuttui kertomisen tulehduttettua sosiaaliset suhteet. Oikeudentajua satuttaneet kokemukset haastoivat pohtimaan yhteisön opetusta ja käytäntöjä. Julkinen keskustelu herätti toiveen yhteisöllisestä korjausliikkeistä.

Mulle on ollut henkilökohtainen tämä asia, että miten ne ottaa tämän, johto ja nämä tuolla *Päivämiehe*sä. Oikein odotin aina, että kun tulee *Päivämies*, että miten ne alkaa tätä puhumaan, mitähän siellä on. Mutta ei niinkö mittään, ei semmosta, mitä olisi halunnut. (haastattelu 3, 2011)

Yhteisönäkökulman torjuminen syyllisti uhrin. Hehän olivat syynä siihen, että ilmiöstä puhuttiin. Ilman heidän ”vääriä” kokemuksiaan aihetta ei olisi. Johdon reaktiot näyttäytyivät uhreille kollektiivisen uskon representaationa. Pettymykset vaihtuivat helpotukseen ja iloon aina, kun johto myönsi tosiasiota tai yhteisön osuuden uhrien kärsimyksiin. Selkeimmin tämä tapahtui kesällä 2014, kun SRK:n uusi puheenjohtaja antoi ensimmäisiä haastatteluja. Tässä monet uhrin kuului ensimmäistä kertaa selkeään eron aiempaan.

OMA LIHA

Vanhoillislestadiolaisessa opetuksessa ihmisyyden nähdään taisteluna ”kolmiliittoista vihollista”, sie-

lunvihollista, maailmaa ja omaa lihaa, vastaan. Sielunvihollinen on Jumalan vastavoima. Maailma on Jumalan valtakunnan ulkopuolinen alue. Valtakunnan asukkaat ovat meitä, ulkopuoliset muita. Oma liha merkitsee omaa minää, kehoa ja niitä hallinnoivaa mieltä, sitä osaa itsestä, joka ei tee parannusta. Syntiinlankeemuksessa ihmisen kuva Jumalasta turmeltui.²⁰ Se merkitsee hengen ja ruumiin eriparisuutta, jopa vihollisuutta. Opetuksessa usko sijoitetaan henkeen, minän halut, tarpeet ja tunteet lihaan. Liha on altis itsekkyyteen ja Jumalasta ja hänen sanastaan poiskääntymiseen. Liha on lähtökohteisesti kuriton ja kyvytön elämään uskon eli Pyhän Hengen tahdon mukaisesti: se pyrkii purkamaan tehtyjä uskon lupauksia, Jumalan ja ihmisen liittoa.

Liikkeen ihmiskäsitys on mielenkiintoinen ja sen seurausten tarkempi analyysi olisi paikallaan. Tässä saatan vain hiukan raottaa sitä, mitä käsitys tuottaa väkivallan tunnistamiseen ja kohtaamiseen. Lihan synnit ovat yhtä aikaa vältettäviä ja väistämättömiä eli ymmärrettäviä. Monet uhrin kuvasivat, miten väkivallan käsittelytilanteissa tekijän selostukset haluista, sairauksista, väsymyksestä tai uhrin sopimattomasta käyttäytymisestä eivät tulleet kuulijoiden kyseenalaistamiksi kuin poikkeustapauksissa.

Meidän pj yritti, että meidän pitää keskenään sopia nämä asiat. Että nyt ollaan aikuisia, kyllä teidän pitää pystyä keskenään sopimaan ne nyt. Mä sanoin sille, että ei se kuulu niin mene – vaan se lähtee siitä, että se on totuus, armo ja rakkaus. Siinä järjestyksessä. (haastattelu 9, kevät 2011)

Sitaatissa kuvattu tilanne tuottaa kuvan keskinäisen sopimisen odotuksen lisäksi näkemysristiriidasta. Koska molempien oma minä, liha, on samaan tapaan harhautunut siitä, mikä on uskovaiselle sopivaa, on pyydettävä toinen toisiltaan anteeksi. Tekijän synty on väkivalta ja uhrin katkeruus, anteeksiantamattomuus, vikova mieli, rakkaudettoisuus tai muu vääryyskokemusta seurannut reaktio tai tunnetila. Uhri ei näyttäydä uhrina, vaan riidan osapuolena. Hän ei sovi kristilliseen uhrikuvastoon, ei odota kohtaloaan nöyrästi, vaan on vaativa ja uskaltautuu esittämään omia näkemyksiään.

Lapsena koettu, pitkään jatkunut ja törkeän rikoksen tunnusmerkit täyttävä seksuaalirikos oli jää-

nyt yhteiskunnan oikeusjärjestelmän ulkopuolelle, koska uhri ei ollut kyennyt läheissuhteissa rakentamaan käsitystä oikeuksistaan. Myöhemmin uhri toivoi tapahtumien arviointia yhteisössään. Totuus merkitsi uhrille tosiasioiden esiintuloa ja tekijän ohjaamista vastuunottoon tekojensa seurauksista. Armo oli mahdollista vasta sen jälkeen, sen yhteydessä, ei sitä ilman. Totuuden sivuuttaminen tai seurausten ohittaminen ei merkinnyt eikä mahdollistanut armoa eikä rakkautta.

Uhrin ajattelu tuntuu kirkkaalta, mutta hänen ja puheenjohtajan väliset näkemuserot jäävät epäselviksi. Niiden syytä avaa vanhoillislestadiolainen syntikäsitys. Lihan syntejä on kahta lajia. Lankeemussynti on selkeästi lihan synty, teko, johon ihminen heikkouttaan joutuu. Tyypillistä lankeemussynnissä on tulkinta hetkellisyydestä, tappiosta kiusauksille, omalle pimeydelle ja alhaisuudelle. Vaikka lihan synty olisi lapsen kohdistunut seksuaalirikos, ympäröivä tulkintakehys ja armahtavan rakkauden idea auttavat kohtaamaan tekijän lempeydellä. Lankeemussynnissä tekijä on lihassaan, ei uskossaan langennut. Hänen tulkitaan haluavan edelleen sitoutua yhteisön opetukseen.

Kuuliaisuussynti edustaa mielen lankeemuksesta kertovaa tekoa. Kuuliaisuus on vaihtunut omaehtoiseksi arvioinniksi ja ajatteluksi. Synty voi olla inhimillisesti pieni tai yhteisön ulkopuolisten silmissä tuomittavuudeltaan käsittämätön. Vanhoillislestadiolaisessa yhteisössä ripsivärin käyttö, kevyen musiikin kuuntelu, muista kuin terveysyisistä johtuva ehkäisy tai elokuvissa käyminen voidaan tulkita lankeemussynneiksi, mutta kuuliaisuussyntejä niistä tulee, jos ihminen kieltäytyy näkemästä tekojaan synteinä.

Väkivalta on yhteisön silmissä helpompi asia. Harva tekijä kieltäytyy näkemästä väkivaltaa vää-

17 Hautamäki 2007, *Kalevan* pääkirjoitus 2007; Hintsala 2013; Korteniemi 2014

18 Yhteisö- ja ilmiötason tarkastelu sekoittui yksityisiä ihmisiä koskevaan tietoon, sen salassapidon eettisiin ohjeisiin. Yhteisössä samastuttiin perheeseen, jonka vaikeat ongelmat olivat yhtäkkiä kaikkien tiedossa.

19 http://paivamies.fi/blogit/blogistit/blogisti_pekka-lassi-la/159/

20 Kivioja 2012, 65.

ränä, vaikka kokisikin tarpeelliseksi määritellä sen merkitystä tai luonnetta omin sanoin. Yhteisö ei aineistoni perusteella kuitenkaan nähnyt tekijän tekojen kieltämistä, omia määrittelyjä tai toisten syylistämistä kuuliaisuuden rikkomisena. Yhteisölle tekijän suostuminen anteeksiantamuksen vuoro-anoihin oli riittävää tae uskosta.

Herätysliikkeessä, anteeksiantamisen instituutiossa, yksilöiden väliset rumat teot alleviivaavat yhteisön tarpeellisuutta. On tärkeää voida antaa ja saada anteeksi. Kuuliaisuuden rikkoja sen sijaan haastaa yhteisöä, totuttuja käsityksiä siitä, mikä on syntiä ja kuka sen voi määritellä. Sellaiseen omavaltaisuuteen puuttuminen on tärkeää ja kiireellistä. Tämän vuoksi yksilöiden väliseen väkivaltaan puuttuminen on ollut liikkeessä jäsentymätöntä, valvomatonta eikä siihen liittyvän tiedon kokoamista ole nähty samalla tavalla tarpeelliseksi kuin esimerkiksi liikkeen pappien naispappeuskantoja. Väkivaltatilanteiden hoitamisen kirjavuus ei ole uhannut yhteisön oppia, valta-asemia tai julkikuvaa, eli yhteisön elintärkeitä alueita. Väkivallan kohtaamiseen liittyvät epäselvät asenteet ja toimintamallit ovat saaneet rauhassa kehittyä.

VÄKIVALTA IKKUNANA YHTEISÖÖN

Yhteisön ja uskon yhdistäminen väkivallan kaltaiseen kielteiseen ja yksityiseksi tulkittuun ilmiöön synnytti torjuntaa, koska yhteisö nähdään Jumalan valtakuntana, samanaikaisesti oikean uskonymmärryksen edustajana ja siihen kasvattavana²¹ uskomisen paikkana, uskolle merkityksellisenä seurakuntayhteytenä ja uskon kohteena.²² Yhteisö, joka näkee julkilausutut ideaalit todellisuutenaan ja kieltäytyy refleктоimasta itseään, ajautuu suojelemaan ideoita ja mielikuvia.

Sellaisen omakuvan seurauksia on luettavissa niin kirkkojen, yritysten kuin urheilumaailman tapahtumista. Katolinen kirkko tai Hiihtoliitto ei ole kyennyt kiistämään tapahtuneita vääryyksiä. Niiden esiintuojien toimintaa paheksamalla organisaatiot ovat ilmaisseet, että vääryyksien piiloon jääminen olisi ollut niille mieluisampi vaihtoehto. Oman maineen vartiointi ja salaisten käsittelyjen suosiminen sekä korostunut solidaarisuusoletus kielivät väkivaltaisista rakenteista. Ne kaventavat

jäsenten osallistumisen tilaa ja muodostavat erilaiselle väkivallalle riskiympäristön.

Väkivaltakokemukset ovat yksi ikkuna yhteisön todellisuuteen. Siitä katsominen ei ole helppoa, mutta ikkuna ei ole väärä eikä näkymä yhdentekevää. Väkivalta tuomitaan yhteiskunnassa ja erilaisissa ihmisryhmissä, mutta toiminta on harvoin suorassa linjassa ideaalien kanssa. Abstrakti periaate ei tarjoa konkreettista toimintamallia tilanteisiin. Periaatteiden ja käytäntöjen ero on empiirinen tosiasia erilaisilla areenoilla. Väkivaltakokemusten tarkastelu uskonnollisen yhteisöllisyyden näkökulmasta vahvistaa sellaisten tutkimusotteiden merkitystä, jossa uskonnollisuutta lähestytään yksilön ja yhteisön välisiä mekanismeja ja keskinäistä dynamiikkaa valottamalla.

Vanhoillislestadiolaisen uskonyhteisön jäsenen elämäkulkua ja valintoja muovaavat käsitykset Jumalan valtakunnan yhteisistä näkemyksistä. Ne ovat muovanneet lapsuutta, oikean ja väärän arviointia sekä väkivallan kokemista ja ratkaisemista. Monet aineistoni kertojat kokivat liikkeen edelleen hengelliseksi kodikseen. Sortoa tuottavien riskien tunnistaminen on heidän, mutta myös koko yhteisön etu. Yhteisöpiirteet auttavat myös muita yhteisöjä tunnistamaan omia riski- ja kipukohtiaan.

Opetuksen kätkeytyvät rinnakkaismerkitykset voivat tunnistamattomina vaarantaa kristillisen lähimmäisenrakkauden, vastuun ja oikeudenmukaisuuden toteutumista. Sortoa tuottavat piirteet maastoutuvat vanhoillislestadiolaisessa liikkeessä, koska niissä on jotain yhteisölle tuttua ja opetusta on totuttu vastaanottamaan, ei arvioimaan tai kyseenalaistamaan. Vääristymien seurauksia on tällöin vaikea hahmottaa. Kriittisen tarkastelun ohella liikkeen saarnoissa on varoitettu isäntähengestä eli muita polkevista vallankäytön tavoista. Vastakkaiset varoitukset elävät rinnan ja asettavat ideaaliksi kompromisseille alttiin sovittelevan toimijuuden. Väkivallan uhrille sellainen voi merkitä riiston jatkumista.

Samantyyppisiä sisäisesti ristiriitaisia rakenteellisia piirteitä ja yhteisöllisen turtumisen mekanismeja on mahdollista löytää myös muista sosiaalisista ympäristöistä. Yhteisöllinen väkivaltatyö edellyttää opetuksen, käytäntöjen ja kokemusten

rinnakkaista tarkastelua. Katoliseen kirkkoon liittyvissä tutkimuksissa²³ on todettu, että väkivaltaa synnyttävät ja sen ratkaisemista vääristävät tekijät eivät poistu tosiasioiden myöntämisellä ja anteeksipyytämällä. Tarvitaan kuntouttavia oikeustoimia (restorative justice).²⁴ Se merkitsee moniulotteista tarkastelua, jossa uhreilla ja heidän edustajillaan on aito mahdollisuus osallisuuteen ja korjaamiskohtien määrittelyyn.

KIRJALLISUUS

ARENDR, HANNA

2013 *Totalitarismin synty*. Tampere: Vastapaino.

BRAITHWAITE, JOHN

2002 *Restorative Justice and Responsive Regulation*. New York: Oxford University Press.

DUTTON, DONALD, G.

2000 ”Witnessing Parental Violence as a Traumatic Experience Shaping the Abusive Personality”. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma* 3, 59–67.

EMERSON-DOBASH, REBECCA & DOBASH, RUSSEL

2013 ”Intimate Partner Violence and Murder: An Interdisciplinary Approach”. *Interpersonal Violence Interventions – Social and Cultural Perspectives*, IPV12013 Konferenssi. Jyväskylä 29.8.2013.

GILLIGAN, PHILIP

2014 ”Rhetoric, Review and Recognition: Exploring the Failure of the Catholic Church in England and Wales to Satisfy Survivors of Sexual Abuse by Its Clergy”. *Esitys institutionaalisen väkivallan tutkijaverkoston tapaamisessa Ónattisa Espanjassa* 9.4.2014.

HAUTAMÄKI, AIMO

2007 ”Vastine Kalevan pääkirjoitukseen”. *Kaleva* 15.9.2007

HEIKKILÄ, JUHA

2011 Kirjoitus *Sionin Lähetyslehdessä* 1/2011.

HENTILÄ, SABINA & ELLONEN, NOORA &

PAAVILAINEN, EIJA & KÄÄRIÄINEN, JUHA &

KOIVULA TANJA

2010 ”Pieniin lapsiin kohdistuvat kaltoinkohtelun tilanteet vanhempien kuvaamana”. *Janus: Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 3, 260–276.

HINTSALA, MERI-ANNA

2013 ”Tuoreimmat versot verkossa”. *Tuoreet oksat viinipuussa: Vanhoillislestadiolaisuus peilissä*. Toim. Meri-Anna Hintsala & Mauri Kinnunen. Helsinki: Kirjapaja, 83–106.

HURTIG, JOHANNA

2012a ”Usko ja uskonyhteisö väkivallan tapahtumaympäristönä”. *Maijan tarina: Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö yksilön ja yhteisön traumana*. Toim. Johanna Hurtig & Mari Leppänen. Helsinki: Kirjapaja, 118–145.

2012b ”Salaisuuden synty, ylläpitäminen ja purkaminen”. *Hyväksikäytetyt: Selviytyjät kertovat*. Toim. Visa Kuusikallio & Katri Kuusikallio. Helsinki: Minerva.

2013 *Taivaan taimet: Uskonnollinen yhteisöllisyys ja väkivaltalta*. Tampere: Vastapaino.

JUNTUNEN, VIJO

2014 Haastattelu 2.7.2014. Yle radio 1.

KALEVAN PÄÄKIRJOITUS

2007 ”Pääkirjoitus: Avoimuus auttaisi herätysliikettä”. *Kaleva* 12.9.2007.

KARHUMAA, VEIKKO

2014 ”Jeesus – lunastaja ja sovittaja”. *Uskon aakkosia*. Toim. Pauli Kivioja. Oulu: Suomen rauhanyhdistysten Keskusyhdistys, 54–59.

KEENAN, MARIE

2012 *Child Sexual Abuse and the Catholic Church: Gender, Power, and Organizational Culture*. New York: Oxford University Press.

KEKKONEN, JUKKA

2013 *Biologinen, psykologinen, sosiologinen: Ajatuksia väkivallan selittämisestä*. <http://www.vhkk.fi/ukh/8412.htm>.

KIVIOJA, PAULI

2012 ”Lihan ja hengen taistelu”. *Uskon aakkosia*. Toim. Pauli Kivioja. Oulu: Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys ry, 64–69.

KORTENIEMI, JOONA

2014 ”Vapaamielinen vanhoillislestadiolaisuus?” Blogikirjoitus. <http://www.kotimaa24.fi/vapaamielinen-vanhoillislestadiolaisuus/>.

LAITINEN, MERJA

2012 ”Seksuaalisen hyväksikäytön tiedetyksi tuleminen”. *Maijan tarina: Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö yksilön ja yhteisön traumana*. Toim. Johanna Hurtig & Mari Leppänen. Helsinki: Kirjapaja.

21 Taskila 2011.

22 Nykänen 2012, 33, 177–180, 183.

23 Gilligan 2014.

24 Esim. Braitwhite 2004

- 2004 *Häväistyt ruumiit, rikotut mielet*. Tampere: Vastapaino.
- LAMPINEN, ERKKI
- 2012 ”Minä ja me: Jäseninä Jumalan seurakunnassa”. *Uskon aakkosia*. Toim. Pauli Kivioja. Oulu: Suomen rauhanyhdistysten Keskusyhdistys, 70–74.
- LEPPÄNEN, JOHANNES
- 2011 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous. Keskustelupöytäkirja. Puheenvuoro. Syysistunto-kausi 2011.
- LINJAKUMPU, AINI
- 2012 *Haavoittunut yhteisö: Hoitokokoukset vanhoillisesta diolaisuudessa*. Tampere: Vastapaino.
- MACKAY, ROBERT E.
- 2014 ”An Exploration of Theologicopolitical Issues Relating to the Phenomenon of Historic Church Sexual Abuse of Children, and Its Application to the Implementation of Restorative Practices in This Area”. Esitys institutionaalisen väkivallan tutkijaverkoston tapaamisessa Ónatissa Espanjassa 10.4.2014.
- MOFFIT, TERRIE E.
- 2005 ”The New Look of Behavioral Genetics in Developmental Psychopathology: Gene-Environment Interplay in Antisocial Behaviors”. *Psychological Bulletin* 131, 533–554.
- NOKELA, RAUNI
- 2013 ”Yhteinen kieli rakentaa yhteisymmärrystä”. Kolumni. *Päivämies* 21.8.2013.
- NYKÄNEN, TAPIO
- 2012 *Kahden valtakunnan kansalaiset: Vanhoillislestadiolaisuuden poliittinen teologia*. Acta Universitatis Lapponiensis 237. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- OJURI, AULI
- 2008 *Väkivalta naisen elämän varjona: Tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämäntilasta ja selviytymisestä*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- PESSI, ANNE BIRGITTA & SEPPÄNEN, MARJAANA
- 2011 ”Yhteisöllisyys”. *Hyvinvointi: Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Toim. Juho Saari. Helsinki: Gaudeamus.
- RÄSÄNEN, ANTTI
- 2011 ”Uskonto ilmiönä: Sisäistynyt uskonnollisuus tukee mielenterveyttä”. Teologia.fi. <http://www.teologia.fi/artikkelit/uskonto-ilmiona/686-sisaistynyt-uskonnollisuus-tukee-mielenterveytta>.
- TALONEN, JOUKO
- 2014 ”Lestadiolaisuuden synty, leviäminen ja hajaannukset”. *Teologinen Aikakauskirja* 119, 19–34.
- TASKILA, MATTI
- 2011 ”Opettakaa heitä”. SRK:n vuosikirja. Oulu: Suomen Rauhanyhdistysten keskusyhdistys.
- TERRY, KAREN J.
- 2014 ”Understanding Child Sexual Abuse by Catholic Priests in the United States”. Esitys institutionaalisen väkivallan tutkijaverkoston tapaamisessa Ónatissa Espanjassa 9.4.2014.
- ULJAS, JUHANI
- 2012 ”Sielunvihollinen”. *Uskon aakkosia*. Toim. Pauli Kivioja. Oulu: Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys ry, 94–99.